

Slot Oostende in Goes, de onderste steen boven

Samen met de Grote of Maria Magdalenakerk en het stadhuis, dat zich net om de hoek van de Korte Kerkstraat bevindt, vormt het één van de drie belangrijkste historische gebouwen in het centrum van Goes: Slot Oostende. Het gebouw heeft zeer recent een enorme metamorfose doorgemaakt. Het voorbije jaar verbouwden nieuwe eigenaren het pand tot een bezienswaardige horecavestiging. Deze ingreep is misschien alleen te vergelijken met de grootscheepse vernieuwing aan het einde van de 15de eeuw, toen Jan van Oostende de nieuwe eigenaar werd.

Frank de Klerk, Karel-Jan Kerckhaert*

Op de plaats van het huidige Slot Oostende is rond 1300 al sprake van een (kasteel)toren, Torenburch. Mogelijk was deze toren een restant van, of een nieuwe fase in het op deze plaats door Dekker veronderstelde mottekasteel. De oorspronkelijke motte zal hebben bestaan uit een hoofdburcht en een voorburcht, elk voorzien van een eigen gracht. Centraal op de hoofdburcht stond een verdedigbare toren. De aanleg van deze constellatie wordt toegeschreven aan de eerste ambachtsheren van Goes, de heren Van Schenge. Hoofd- en voorburcht, twee min of meer ronde of ovale terreintjes, bevonden zich aan de westzijde van de kreekbrug, die door het centrum van Goes loopt, centraal gelegen onder de Grote Markt.¹

Belangrijk bij de modernisering van mottekasteel naar kasteeltoren waren de heren van Borsele. In het midden van de 13de eeuw namen zij in Goes de touwtjes over. Naar analogie met hun stamslot in Borsele (De berg van Troje) zullen zij de verdedigbare toren hebben uitgebreid en aangepast aan de wensen van de tijd.² Zij waren waarschijnlijk de bouwheren van de eerste, laat-13de eeuwse kasteeltoren, een nieuw concept toen de mottés 'ouderwets' werden. Uit deze toren ontwikkelt zich uiteindelijk de huidige

toren. Merkwaaardig genoeg staat de huidige toren op de zuidrand van de veronderstelde voorburcht, pal tegen de gracht. Bevond zich midden op het terrein oudere houten bebouwing? Bevond zich een tweede kasteelberg op de voorburcht, die het hoogteverschil tussen het slotterrein en de Wijngaardstraat verklaart? Werd de plaats aan de gracht ingegeven door sanitaire overwegingen, zodat afval en fecaliën hierdoor gemakkelijk in de gracht konden worden gestort?

De inrichting van de oorspronkelijke toren moeten we ons primitief voorstellen: een eenvoudige kelder, houten vloeren, losse houten trappen naar de bovenverdieping, een haardplaats in de hoek tegen de westelijke muur, vermoedelijk kantelen met een weergang op het dak.³ De toegang tot het kasteelterrein met een brug over de gracht bevond zich vermoedelijk aan de westzijde. Hier zijn tijdens de sanering van de bodem ter hoogte van Wijngaardstraat 26 meerdere houten palen aangetroffen. Een toegang naar het westen ligt bovendien voor de hand aangezien daar een oude weg lag die later de Wijngaardstraat werd. In de 17de eeuw bevond zich als vermoedelijk relict van deze brug een doorgang tussen huisnummers Wijngaardstraat 26 en 28, gesloten door een poort waarvan de sleutel eigendom van de sloteigenaar was.

Tekening van Slot Oostende naar Is. Hildernisse, 1695. Weergave van de situatie uit de 16de eeuw, gezien vanuit de St. Adriaanstraat waar een rijtje huizen is weggelaten. Zeeuws Archief, Zelandia Illustrata, II, nr. 1443.

Van het bestaan van de eerste toren rond 1300 zijn we op de hoogte doordat hij wordt genoemd in de Rijmkroniek van Melis Stoke. Hij beschrijft daarin de oorlog tussen Vlaanderen en Holland rond 1300. De Goese ambachtsheer was toen Floris van Borsele, die aanvankelijk op de hand van de Hollandse graaf was, maar in 1299 koos voor de graaf van Vlaanderen. In Holland en Zeeland was toen net Jan van Henegouwen als graaf Jan II aan de macht gekomen. De komst van de gevreesde zoon van de nieuwe graaf, veelbetekenend Jan zonder Genade genoemd, verjoeg de opstandige Zeeuwse edelen aanvankelijk uit Zeeland. De Henegouwers zetten betrouwbare edelen in diverse Bevelandse kastelen, zoals dat te Borssele (de Berg van Troje) en te Goes. In Goes bewaakten Boudijn van Reimerswaal en zijn manschappen de kasteeltoren namens de nieuwe graaf. Teruggekeerd op Zuid-Beveland trokken Floris van Borsele en zijn opstandelingen naar Goes. Hier slaagden ze erin om met een krijgslist de hier gelegerde Reimerswaalse soldaten te verdrijven en de toren en het dorp in handen te krijgen, zij het voor korte duur. De spoedig verzamelde troepen van de Hollandse graaf dwongen Van Borsele al snel het veld te ruimen.

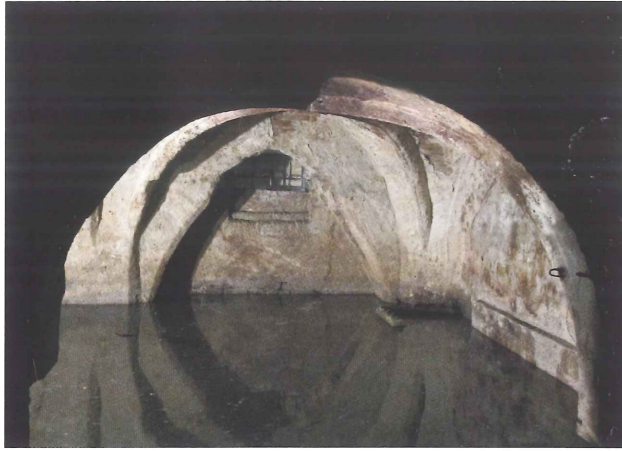
Dit betekende het einde van de Van Borsele's als ambachtsheren van Goes. Stoke vermeldt dat in Goes een 'begin van enen huse' was waarin Boudijn zich had verschanst, dat de invallers optrokken tegen 't huys der Bouden inne was', en tot slot dat Bouden de 'toren' verliet nadat het gerucht

rond ging dat zijn broeder was gesneuveld. Dekker vat het 'begin van enen huse' niet op als dat de kasteeltoren op dat moment nog in aanbouw was, noch dat de toren het begin van de nederzetting Goes was. Hij interpreteert 'begin' als de start van strijd van Floris van Borsele tegen de graaf van Holland-Henegouwen. In de Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek wordt de gebeurtenis in Goes als volgt omschreven: 'Daerna ghevielt dat Jan van Renesse die is mit die Vlaminghen ghecome ter Goes om dat slot te winnen. Daer quamen die van Reymerswael mit veel volcx ende versloghen XVIIIc Vlaminghen. Ende heer Jan van Renesse is nauwe mitten live ontgaen.'⁴ In ieder geval bevond zich in Goes op dat moment al een kasteel, aangeduid met 'huse', 'toren' en 'slot', dat een kenmerkende torenvorm had. Eeuwenlang zou het pand bekend blijven als Torenborch. De veronderstelde oudere kasteelberg, die zich zuidelijk van de kasteeltoren zou hebben bevonden, wordt in geen der bronnen aangeduid. Dit is alleen verklaarbaar als deze al in een zeer vroeg stadium is genivelleerd, naar Dekker mogelijk al in het begin van de 14de eeuw.

Het recent uitgevoerde bouwhistorisch en archeologisch onderzoek maakt duidelijk dat in de huidige toren drie van de vier muren 'origineel' zijn; alleen de noordmuur is bij een latere verbouwing, vermoedelijk die uit het midden van de 19de eeuw, uitbroken. Op basis van de gebruikte bakstenen kunnen deze muren gedateerd worden in een

Opgaving van de weermuur in 2011, nadat de bioscoop die hier stond was verwijderd. Op de achtergrond van links naar rechts: de serre van de voormalige rooms-katholieke pastorie, Singelstraat 7, de noordmuur van de H. Maria Magdalenakerk, daarvoor de tuinmuur van de voormalige pastorie, bestaande uit een deel van de tussen 1815-1906 hier gestaan hebbende rooms-katholieke kerk, rechts de verplicht blinde achtermuur van het pand Wijngaardstraat 28, gebouwd in 1616.

Interieur van de kelder met de opgehoogde vloer, gezien naar het zuiden, met in de muur een boogvorm van de weermuur, met daarin een restant van een tralie, 2011.

periode van het einde van de 13de tot de 15de eeuw. De bestudering van het metselwerk van de zuidmuur van de toren en de weermuur geeft niet direct aanleiding te veronderstellen dat er een hiaat zit tussen de bouw van de weermuur en het bouwen van de toren. Een extra aanwijzing die voor een gelijktijdige bouw pleit is de aanwezigheid van identieke spaarbogen in zowel de weermuur als de drie originele muren van de toren.

De bezittingen van de Goese ambachtsheer Floris van Borsele vielen na diens verdrijving naar Vlaanderen toe aan de Hollandse graaf, die ze in 1315 aan Jan van Beaumont schonk. Gedurende de hele 14de eeuw is er onduidelijkheid over de toestand en het gebruik van de kasteeltoren. Diverse edelen uit de omgeving van Goes werden beleend door de Goese ambachtsheer met Toren-

borch, waarbij niet altijd duidelijk is of zij inderdaad als leenman of als eigenaar werden gezien. De strategische betekenis van de toren moet in de loop van de 14de eeuw sterk zijn verminderd, want in een lijst van Bevelandse kastelen waar een militaire bezetting werd gelegd in 1353 in verband met de Hoekse en Kabeljauwse twisten komt Torenborg al niet meer voor.⁵ In 1386 bewoonde heer Bartholomeus, pastoor van Goes, de toren als huurder van edelman Willem Danielsz., die op zijn beurt de toren blijkbaar in leen hield van de Goese ambachtsheer van dat moment, Guy van Blois. Van de grachten, die wij gemakshalve naar hun ligging aanduiden, was in ieder geval de oostgracht al gedempt. In de tijd van bewoner pastoor Bartholomeus bouwde het dorpsbestuur namelijk in 1384 in de voormalige oostgracht een klokkentoren. Deze toren kreeg een kerkelijke functie; over de plaats kun je je verbazen. Goes beschikte op het zeer ruime terrein van de latere Singelstraat over een kleine dorpskerk, die in de 15de en vroege 16de eeuw zou uitgroeien tot de huidige Grote of Maria Magdalenakerk. Waarom de klokkentoren niet tegen of nabij de kerk werd gebouwd is onduidelijk. Om de beslotenheid van het kasteelterrein in stand te houden zal een muur de functie van de oostgracht hebben overgenomen. In latere bronnen wordt deze diverse keren genoemd.

In 1413 kon edelman Willem Danielsz. Torenborg overnemen van de graaf van Holland, die met het overlijden van Guy van Blois weer ambachtsheer was geworden. Kort daarop werd Wolfert van de Maalstede, baljuw van Goes van 1419-1446, eigenaar van de toren. Samen met zijn vrouw Maria van Haamstede bezat hij veel ambachten, tienden en landerijen met kastelen op Zuid-Beveland. We hebben er geen gegevens over maar vermoedelijk bewoonde hij met enige regelmaat de toren, naast zijn stamslot

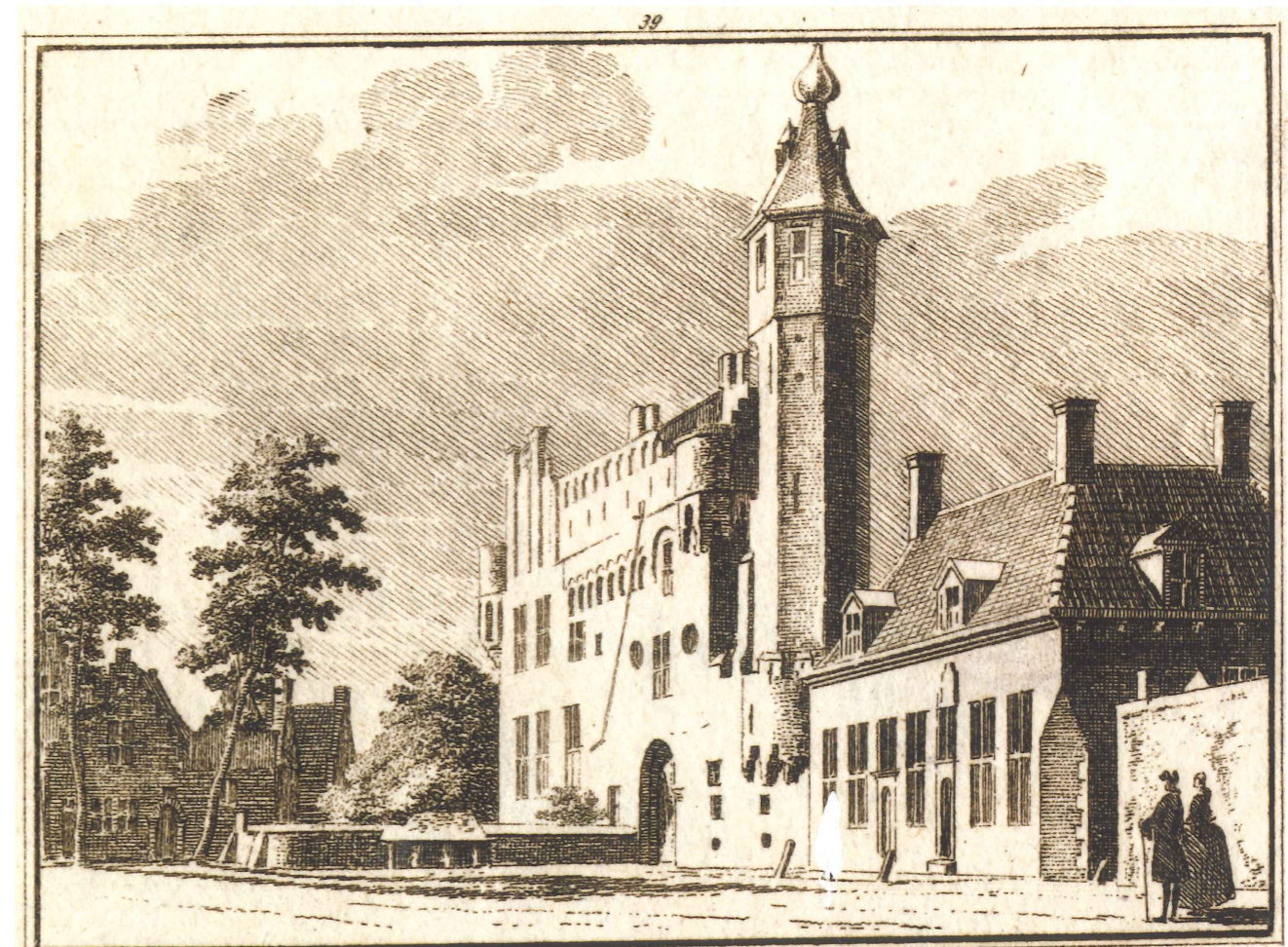
Wapenstein met drie bokkenkoppen van de familie Van der Goes, verbonden aan het slot van 1644-1747.

Maalstede in Kapelle en het kasteel van 's-Heer Hendrikskinderen. Goes, stad sinds 1405, had in 1417 van gravin Jacoba van Beieren het recht gekregen om een stadsgracht aan te leggen. Nadat dit privilege goed en wel in de archiefkist van de stad was opgeborgen, koos het merendeel

van de Goesenaars ietwat opportunistisch voor Jacoba's opponent van dat moment: Jan van Beieren.

Vermoedelijk de eerste keer dat de kersverse stadsverdediging van Goes op de proef werd gesteld, was toen in 1425 Lodewijk van Montfoort en Floris van Haamstede - twee edelen uit het kamp van de geteisterde gravin Jacoba - naar Zuid-Beveland kwamen om namens haar de banden met Reimerswaal en Goes aan te halen. In Reimerswaal schaarde men zich achter Jacoba, maar in Goes was een groep die onder leiding van baljuw Wolfert van de Maalstede stond niet genegen haar nog te steunen. De beide edelen die namens Jacoba kwamen, hadden een onbekend aantal soldaten bij zich. De Goese baljuw op zijn beurt mobiliseerde een deel van zijn manschappen uit zijn Bevelandse ambachten, een legertje van maximaal 300 man. In of bij Goes troffen beide groepen elkaar, waarbij het legertje van de baljuw erin slaagde hun opponenten tot de aftocht te dwingen. De al genoemde weermuur zou mogelijk ook in de beginjaren van Van de Maalstede als Goese baljuw gebouwd kunnen zijn.⁶

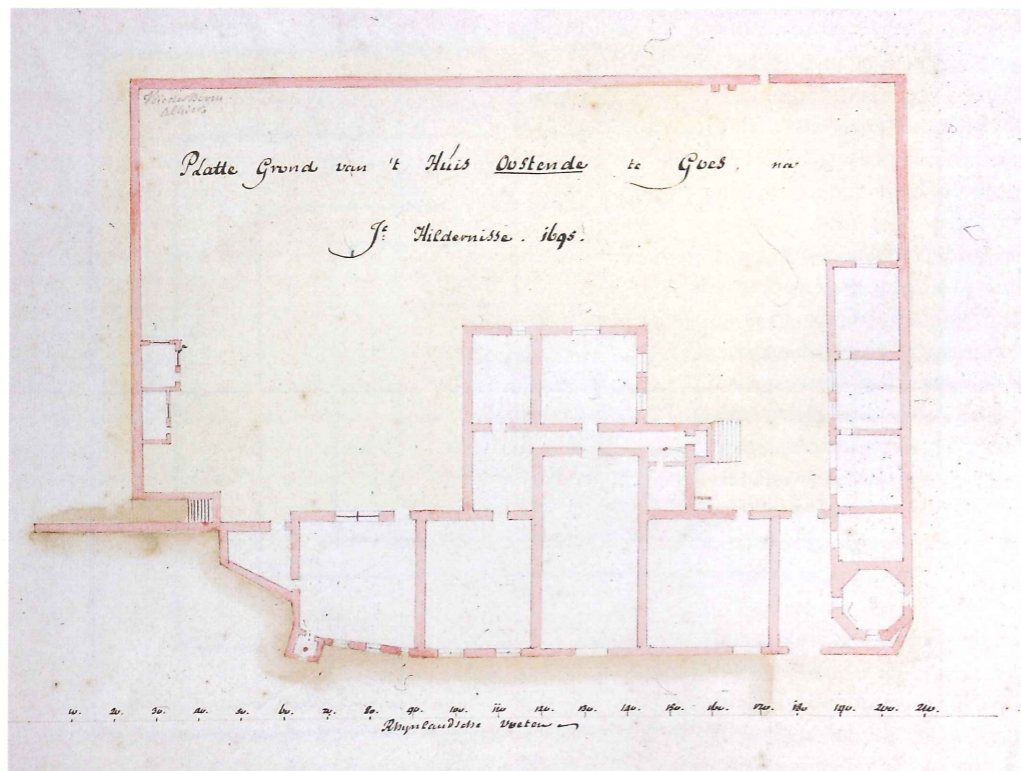
Toen Wolfert van de Maalstede in 1446 overleed, verkeerde hij in staat van faillissement. Daaraan danken we een

Het SLOT OOSTENDE te GOES. 1743.

Het slot Oostende gezien vanaf de Singelstraat, gravure uit Tegenwoordige Staat van Tirinn. Links met de pinakels bevindt zich het nog steeds bestaande bouwdeel de kasteeltoren. Het woonhuis op de voorgrond is dat van de schoolmeester, die aan huis schoolhield. Dit pand werd in 1661 op de fundamenten van de laat-14de eeuwse klokkentoren gebouwd. GAGoes, HTA.

Plattegrond van Slot Oostende naar Is. Hildernisse, 1695. Centraal in de gebouwen bevindt zich de rechthoek van de oudst-overgebleven kasteeltoren, met de nieuwe muur (niet de weermuur) waarmee het kasteelterrein werd afgescheiden van de achtererven die op de gedempte grachten waren gebouwd. In de linkerbovenhoek staat geschreven: 'vliederboom alhier', waar meestal sprake is van de moerbeiboom. Zeeuws Archief, Zelandia Illustrata, II, nr. 1444.

uitvoerige lijst met goederen van de tweede-keus, die zich op het kasteelterrein bevonden. De toren bevond zich toen in desolate toestand. Er worden twee verschillende daken genoemd, vermoedelijk van de toren en van een aanbouw, waarvan de ene met leien en de andere met stro moest worden hersteld. Er bevond zich een veestapel binnen de gracht: 11 koeien, een merrie, 19 ganzen en 24 zwanen. Binnen bevonden zich enkele opvallende goederen: enkele wandtapijten (één met de stal van Bethlehem en één met St. Catharina), een kroonluchter van hertengeweien, en een harp. Nieuwe eigenaar werd na enkele jaren baljuw David van Baarsdorp, die in 1468 zijn functie neerlegde, en vermoedelijk tot zijn dood in 1477 in de toren bleef wonen. Kort daarop betrof Jan van Oostende de toren.

Ongetwijfeld heeft Van Baarsdorp de toren weer bewoonbaar gemaakt. Jan van Oostende liet daarna vermoedelijk tal van bijgebouwen en een traptoren zetten, en voorzag het gebouw van enige opsmuk. Mogelijk geïnspireerd door de bouw van het noordtransept aan de Grote Kerk werden in zijn tijd pinakels in de gevel geplaatst. Aan Van Oostende wordt ook de bouw van de huidige met stenen gewelven voorziene kelder toegeschreven. In de bestaande toren zou kort voor of na 1500 de markante kelder zijn ingebouwd. Sindsdien duidt men het kasteel steeds aan als Slot Oostende, en verdwijnt de naam Torenborch naar de achtergrond. In zijn tijd begon de stedelijke bebouwing het kasteelterrein steeds meer te naderen.

Eerder al was de oostgracht deels gedempt om er een klokkentoren te kunnen bouwen, nu werden delen van

de noordgracht gedempt en voor bebouwing uitgegeven. Hierop kwam een rijtje huizen te staan aan de zuidzijde van de St. Adriaanstraat. De achtererven hiervan moesten worden voorzien van een dichte muur, zodat de privacy van het kasteelterrein gehandhaafd zou blijven. Mogelijk dat een deel van deze muur op de oude weermuur werd gebouwd. Andere delen van deze oude muur, die vermoedelijk in een kromming liep, verdwenen later als nutteloos onder het maaiveld. Om de rooilijn van de St. Adriaanstraat te volgen kreeg het kasteelterrein hier nu een rechte begrenzing. In 1526 is sprake van 'Mijnheer van Pouckes graff' die zich bevond achter een huis aan de St. Adriaanstraat (nr. 9). Dit zou kunnen betekenen dat de oude weermuur nog aan de binnenzijde van de gracht stond, en dat er tussen deze weermuur en het huis een restant van de gracht was blijven liggen.⁷

Met zijn tweede vrouw Catharina van Dale kreeg Jan van Oostende een dochter Anna, die zijn bezittingen zou erven. Zij huwde in 1526 met Jan van Poeke, een Vlaams edelman met wie zij meestentijds kasteel Tillegem bij Brugge ging bewonen. Vermoedelijk bezochten zij slechts zo nu en dan hun bezittingen in Goes en mogelijk ook Kapelle, waar in de 16de eeuw een kasteel Pouques was gebouwd. Een rentmeester te Goes beheerde het kasteel. Het lijkt onlogisch dat er in de tijd van Anna van Oostende nog grote uitbreidingen of veranderingen aan het kasteel zijn uitgevoerd. Zij overleed als weduwe in 1573. Mogelijk vond een deel van de grote Spaanse troepenmacht, die vanaf ca. 1572 tot ca. 1576 in Goes verbleef, onderdak in het slot en de bijgebouwen. Hiernaar verwijst wellicht

Slot Oostende gezien vanaf de Singelstraat, met centraal de uit het midden van de 18de-eeuw daterende herberg met daarachter de kasteeltoren. Links bevindt zich de rooms-katholieke kerk uit de periode 1815-1906. In de verte waar het terrein afloopt bevinden zich de achterhuizen van de Wijngaardstraat. Aquarel door A. Brandt, 1819. HMDB.

een aantekening uit 1596 van een 'soldatenhuysken aen 't slodt' waarin mogelijk Spaanse soldaten de wacht konden betrekken.⁸

Door de moeilijke tijden kon pas in 1577 de erfenis van Anna van Oostende worden afgewikkeld. Slot Oostende ging via een tussenpersoon in eigendom over aan jonkheer Maarten van der Waarde, een edelman afkomstig uit Baarsdorp en vermoedelijk iemand met een militaire functie. In ieder geval beschikte hij in het slot over een 'wapenkamer', waarin zich het volgende bevond: 'harnasch, swaerden, rappieren, busschen, bogen, etc.'⁹ Ook liet hij verbouwingen aan het kasteel uitvoeren. Toen hij overleed in 1594 werd gesproken over 'verscheyden melioratien, verbeteringen ende nieuwe wercken ghemaect sijn als in den hoff een somerhuysken, brouwerie, regenback ende meer andere'.¹⁰ Ook bewoonden twee dozijn zwanen het kasteelterrein in een overgeschoten restant van de gracht, precies evenveel als ten tijde van Wolfert van de Maalstede.

Van de Waarde bleef na de reformatie het rooms-katholieke geloof trouw. Hij verleende onderdak aan de nonnen die uit het klooster Jeruzalem te Biezelinghe naar Goes waren gevlucht. Vermoedelijk moest hiervoor een verbouwing worden uitgevoerd om dit handjevol vrouwen te kunnen huisvesten. Ze verbleven ettelijke jaren in Goes in het slot, waarvoor ze jaarlijks 8 pond Vlaams huur betaalden.¹¹ Nog in 1602 lieten twee nonnen een testament

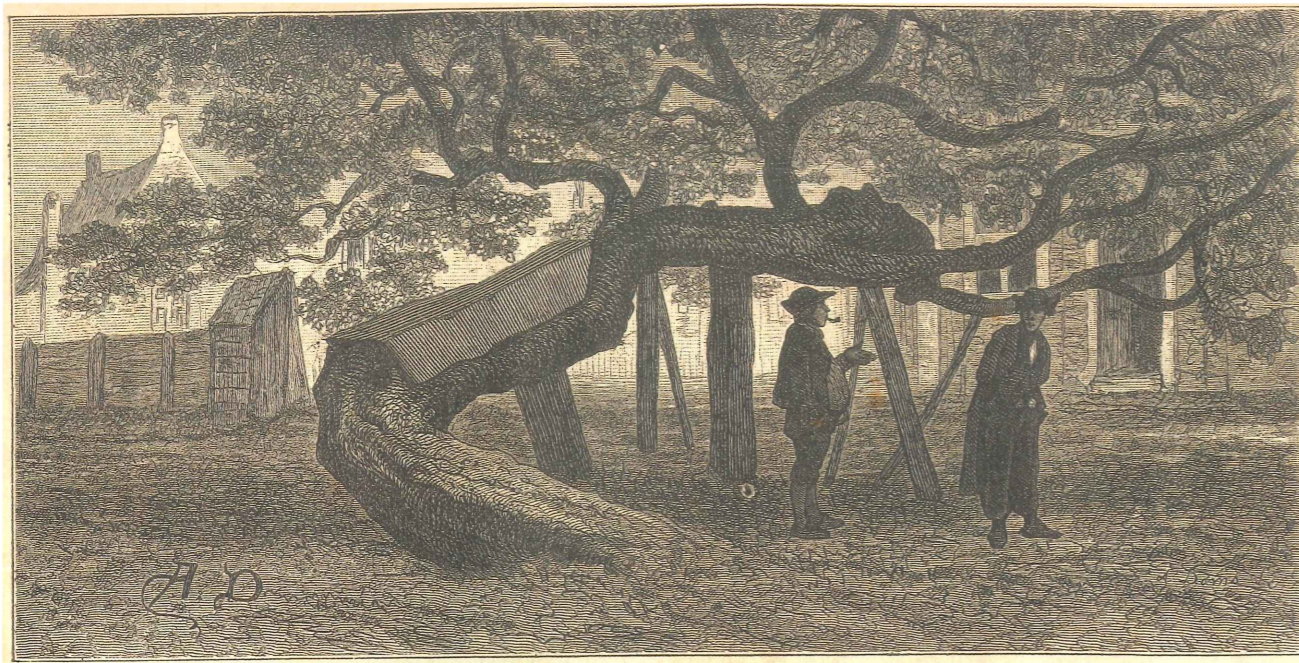
opmaken 'op 't slot van jonkheer Van de Waarde binnen der stede Goes'.¹²

Van de Waarde kreeg met Levina Marinusdochter uit Schouwen-Duiveland twee zonen, Boudewijn en Marinus, die beiden in de militaire voetsporen van hun vader traden. Toen Boudewijn in 1603 16 jaar oud was en student te Utrecht, liet hij een testament opmaken. Eén van de getuigen was mr. Jacob Peck, advocaat te Den Haag.¹³ Nog datzelfde jaar trad Peck of Peckius in het huwelijk met de weduwe van Maarten van de Waarde. Al snel was Peckius thuis in Goes in Slot Oostende. Wat nog resteerde van de westgracht aan de Wijngaardstraat werd gedempt, en ook weer als bouwterrein verkocht. Ook hier werd een blinde muur tussen de nieuwe huizen en het kasteelterrein gebouwd. Waar dat mogelijk was bouwde men ook deze muur op de resten van de oude weermuur. In 1616 vond de verkoop van deze percelen plaats, waarop de huizen Wijngaardstraat 22-30 werden gezet. Zo werd ook de westzijde van het kasteelterrein in rechte lijn gebracht.

Zoals eerder al gemeld bevond zich tussen de huisnummers 26 en 28 een gang met een poort waaronder zich het al bestaande riool van Slot Oostende bevond. De eigenaar van het pand Wijngaardstraat 26, smid Pieter Wilts, sloot in 1631 met slot eigenaar Marinus van de Waarde een overeenkomst, waarin het gebruik van de afvoer door Wilts werd geregeld. Pieter Wilts en de latere eigenaren van het huis mochten van het riool gebruikmaken, mits ze dit

Slot Oostende gezien vanaf het kasteelterrein, met links paardenstallen, in de verte de voormalige kloosterkerk van het klooster van de Zwarte Zusters, later het weeshuis, tegenwoordig het Historisch Museum De Bevelanden, midden de 18de-eeuwse herberg, rechts daarvan de kasteeltoren, met daarachter een latere aanbouw. Het hoge pand met de tuitgevel is de rooms-katholieke kerk die daar stond tussen 1815-1906. Aquarel door A. Brandt, 1819. HMDB.

Restant van de moerbeiboom op het kasteelterrein, gravure door A. Dillens, ca. 1870. GAG.HTA.

'altijt suyver ende schoon' zouden houden. Dat onderhoud betrof het hele riool, 'te weten van de kelder van 't slot tot aan stadtsriole voornoemt'.¹⁴ Het riool van het slot werd vermoedelijk al ruim vóór het dempen van de westgracht, aan het begin van de 17de eeuw, aangelegd. Het sloot aan op het stadsrioel, een gemetseld kanaal dat zich in de Wijngaardstraat bevond en naar de Westvest liep.

Blijkbaar had men van oudsher veel last van grondwater in de kelder, want al kort na het aanleggen van deze gewelfde ruimte moest de vloer tot ca. 1.20 m worden opgehoogd. De beide pilaarvoeten die eeuwenlang onzichtbaar waren, vertonen totaal geen sporen van slijtage. Met de recente restauratie is de originele vloer op de oorspronkelijke diepte teruggevonden. Zowel het pand noordelijk van de gang/riool, huisnummer 26, als het pand zuidelijk hiervan, huisnummer 28, hebben eeuwenlang bijzonder veel last van grondwater gehad. Eigenaar G.M. den Herder van nummer 28 verzocht bijvoorbeeld in 1862 vergunning om zijn huis te mogen draineren met het enige doel het droogmaken van de woning.¹⁵ Ook in de slotkelder, zelfs met de opgehoogde vloer, bleef het grondwater eeuwenlang voor problemen zorgen.

Peckius was lid van het St. Adriaansgilde van de kolveniers, die in 1617 nog niet over een eigen schuttershof beschikten. Dit zou enkele jaren later aan de Wijngaardstraat tegenover de St. Adriaanstraat worden gebouwd. In 1617 nodigde hij zijn mede-schutters en hun vrouwen in zijn huis uit voor het driedaagse jaarfeest van de kolveniers. Het slot stond drie dagen bol van feestmaaltijden, drinkgelagen, schietwedstrijden, en heel bijzonder voor de vrouwen: een wedstrijd zwaanknuppelen. Geheel volgens de regels der gastvrijheid was het natuurlijk de vrouw van Peckius Levina Marinusdochter, mede-eigenaar van het slot, die deze wedstrijd won en zich voor

drie dagen koningin van het feest mocht noemen. Enkele jaren later verliet Peckius Goes. Nadat Boudewijn van de Waarde op het fort IJzendijke was gestorven in 1618 werd zijn broer Marinus van de Waarde de nieuwe eigenaar van slot Oostende. Hij overleed op zijn beurt in 1632. Zijn weduwe Levina Cooper bleef hier nog wonen tot 1635, waarna Pieter Oostdijck het slot voor zijn dochter Geertruyd Oostdijck kocht van de vier verweesde dochters Van de Waarde.

Bepalingen in de verkoopakte uit 1635 zijn interessant: 'een huys met sijn opper- en de neerhoff genaemt het slot ofte huys van Oostende'. Met de opperhof bedoelde men het centrale deel van het kasteelterrein, dat van oudsher het hoogste was gelegen. De neerhof was het naar de Wijngaardstraat aflopende terrein waar de 'nieuwe huysen getimmerd op den grond van de vijver in den neerhoff' stonden. Het hoogteverschil tussen beide delen bedraagt ook thans nog zeker anderhalve meter. De vijver in de neerhof was een restant van de westgracht. De nieuwe eigenaar van het slot verplichtte zich ertoe om een steen met het familiewapen van Van de Waarde, die zich boven de toegangspoort aan de Singelstraat bevond, tot één jaar en zes weken na het overlijden van Levina Cooper te laten hangen.¹⁶

Enkele jaren bewoonde Geertruyd Oostdijck het slot met haar man Willem Ooms. Na Ooms overlijden in 1639 huwde Geertruyd in 1644 met de jurist mr. Adriaen van der Goes. Ook de familie Van der Goes bleef rooms-katholiek, en verleende op allerlei manieren steun aan de Goese parochie. Volgens de 'Kroniek van Claus', een geschrift over de rooms-katholieken op Zuid-Beveland in de 17de en de 18de eeuw, woonde een priester uit Utrecht geruime tijd in het slot.¹⁷ Inmiddels was pal naast het slot aan de zuidzijde in het vroegere woonhuis van kunst-

schilder Cornelis Willemssen Eversdijck een katholieke schuilkerk ingericht. Geleidelijk aan kwamen veel huizen hier in de buurt in handen van katholieken, zodat hier een 'rooms buurtje' ontstond. Uit de tijd van de familie Van der Goes stamt een sluitsteentje van een poort, met daarop het wapen van de familie, bestaande uit drie bokkoppes. Kroniekschrijvers als Boxhorn (1644) en Smallegange (1696) zijn zeer summier in hun beschrijvingen van het slot, en vermelden geen details. De klokkentoren bij het slot, ooit gebouwd in de oostgracht, werd in 1661 wegens bouwvalligheid afgebroken. Ter plaatse werd een school met speelterrein en onderwijzerswoning gebouwd.

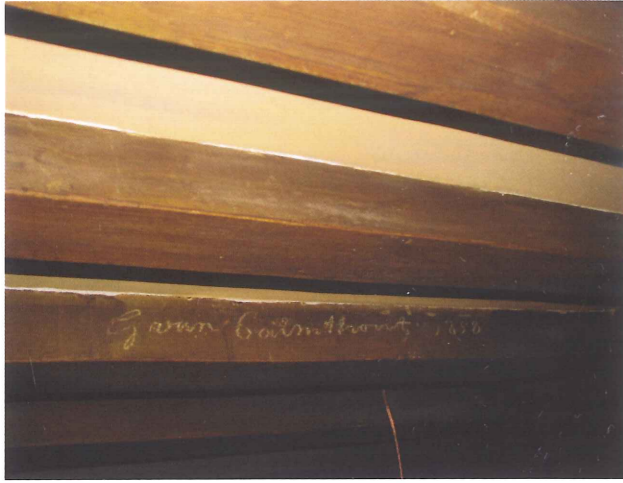
Eén van de dochters Van der Goes, Anna-Maria, huwde met mr. Pieter Pieters de Bijde. Volgens Claus overleed zij te Den Haag in 1741 op 90jarige leeftijd. Zij maakte in 1734 het tumult mee, toen voor een opstand van de rooms-katholieken werd gevreesd in landen waar zij werden onderdrukt. Dit resulteerde in groot oproer in Goes. De protestanten vreesden dat in een recent gedolven graf voor een rooms-katholieke vrouw, ter aarde besteld in de Grote Kerk, geen kist met een lijk, maar springstof met een tijdmechanisme was begraven. Slot Oostende zou tevens zijn ondermijnd; het wachten was op een gunstig moment om ook dit in de lucht te laten vliegen. Het opgraven van het lijk en het doorzoeken van het slot leverden uiteraard niets op.¹⁸ In 1747 kocht de Raad van State het slot van de erven De

Bijde om er een hospitaal in te vestigen. De noodzaak hiertoe leek urgent wegens de Franse inval in Staats-Vlaanderen. Na het verdwijnen van de oorlogsdreiging werd de stad Goes eigenaar. In 1750 verkocht men het slot aan chirurgijn Cornelis Steenaard, die werd verplicht een muur aan de straat te herstellen. Hij mocht het slot alleen aan ordentelijke luiden verhuren. In de Tegenwoordige Staat van Tirion (1750) wordt een zware muur die rondom het kasteelterrein staat aangeduid, en ruime vertrekken aan de zuidzijde van het terrein. Ook noemt de tekst een kapel en 'de helft van een torentje op het gebouw', vermeldingen die niet helemaal te begrijpen zijn. Ook wordt een moerbeiboom genoemd, die dan al driehonderd jaar oud zou zijn. Korte tijd later wordt dit in de volksmond een boom die Jacoba van Beieren geplant zou hebben. Deze boom bleef tot de strenge winter van 1929 in leven.

In 1751 begon Steenaard het pand als kroeg te gebruiken, waarvoor hij Leendert Corstanje als herbergier aanstelde. Op het kasteelterrein bouwden ze tegen de buitenmuren paardenstallen. Bevelandse boeren en reizigers konden hier tegen betaling hun rij- en trekdiere onderbrengen als ze voor zaken in de stad moesten zijn. Zo begon de geschiedenis van het slot als horecapand. Aan het einde van de 18de eeuw werd er tevens tabak gekerfd. In een inventaris van nagelaten goederen van eigenares Maatje Janse Timmerman, weduwe van Pieter Pieterse Rijk uit 1804, is sprake van een tabaksfabriek in het slot. Aan vertrekken bevonden zich in het slot een middelkamer met

De Singelstraat met de standplaatsen van de bodiediensten en overige voertuigen bij het Slot Oostende, ca. 1900, met links de rooms-katholieke kerk van 1815-1906. Rechts is het schoolgebouw vervangen door het bedrijf van Masee. GAG.HTA.

Handtekening van G. van Calmthout op een moerbalk, werkzaam als schilder aan een verbouwing in het Slot Oostende in 1858.

schoorsteen, een grote kamer met schoorsteen, een saletje met schoorsteen, een gang, een boerenkookkeuken, een pottebank, de bovenste slaapkamer, een zolder, een turf-kot, een achterzolder, een kelderwinkel, een winkel en tot slot het erf en de stallen.¹⁹

Het dendrochronologisch onderzoek naar planken uit de vloer van Slot Oostende geeft aan dat de oudste planken dateren uit de tweede helft van de 18de eeuw (na 1771 en 1785). Wanneer we aannemen dat het niet gaat om hergebruikt hout, heeft men in de nieuwe horeca gelegenheid rond die periode een nieuwe grenen vloer gelegd.²⁰ Diverse kroniekjes en almanakken uit de 19de eeuw besteden aandacht aan het slot, waarover het prettig romaniseren was. De gebouwen werden geleidelijk aan verder ontmanteld en afgebroken. Marmeren kolommen van de schoorsteen in de slotzaal kregen hun laatste bestemming als stutten onder de takken van de moerbeiboom.²¹ Eigenaar sinds 1840 werd Jan Koens, die grote verbouwingen liet uitvoeren. Hij bouwde aan de noordzijde een brede aanbouw, waarin diverse gelagkamers kwamen. Ook hij koesterde de Jacoba-mythe door een duiven- en handboogschutterij onder haar naam in het slot te stichten. Hij liet het bouwdeel aan de Singelstraat, de herberg, in 1887 met een verdieping verhogen. Mogelijk dat hij de stenen 'wijnrekken' in de kelder liet metselen. Tijdens de restauratie van de balken in de toren kwam de naam aan het licht van G. van Calmthout. Deze persoon was schilder binnen de stad Goes en heeft blijkbaar tijdens één van de verbouwingen/herstellingen aan het slot schilderwerk verricht. Hij zal daarop zo trots zijn geweest dat hij dit heeft gesigneerd.

De omgeving van het slot veranderde ook ingrijpend. Al in 1815 was aan de zuidzijde een rooms-katholieke kerk gebouwd. Deze werd in 1906 door een nieuwe kerk vervangen. Op de plaats van de kerk van 1815 werd de nieuwe pastorie gebouwd. Direct samenhangend met de aanwezigheid van de kerk aan de zuidzijde van Slot Oostende zijn 2 inhumaties die tijdens het archeologisch onderzoek in 2013 zijn aangetroffen. De school uit het

midden van de 17de eeuw aan de oostzijde van het kasteelterrein werd rond 1900 vervangen door het pand van Masee, een bedrijf in landbouwmechanisatie. Daarna werd het al geruime tijd gesloten kerkhof rondom de Grote of Maria Magdalenakerk steeds verder bestraat om aan de verkeers- en parkeerdruk tegemoet te komen. Met name de bodendiensten, ondernemers die met paard-en-wagen, later vrachtauto's, onophoudelijk tussen Goes en de Bevelandse dorpen met boodschappen reden, zorgden voor veel drukte aan de Singelstraat. Helemaal ingrijpend voor het slot was in 1928 de bouw van een bioscoopzaal die het terrein voor de helft in beslag nam. Nieuwe ondernemers gebruikten het slot naar hun eigen inzichten en de behoeften van hun tijd. Van de oorspronkelijke toren was toen al niets meer te zien. Zelfs de kelder verdween voor tientallen jaren achter een betimmering en was onbereikbaar. Toen het pand van Masee in 1970 plaats moest maken voor een vestiging van de ABN-AMRO-bank kwam de fundering van de klokkentoren in de vroegere oostgracht weer tevoorschijn.

Rond het jaar 2000 werd de gemeente Goes eigenaar van het rijksmonument. Een onderzoek toonde aan dat niet alleen de keldergewelven de moeite van het behouden waard waren, maar dat ook de opgaande muren van de kasteeltoren nog intact waren. De sloop van de bioscoop in 2011 was de start voor archeologisch onderzoek. In 2016 begon een restauratie door nieuwe eigenaren, wat een buitengewoon verrassend en fraai monument heeft opgeleverd.

Keldergewelf Slot Oostende

Slot Oostende staat er weer net zo fier bij als in de tijd van Jan van Oostende. Vanuit zijn graf in de Grote Kerk kan hij dit met tevredenheid bezien.

* Frank de klerk (1959) is medewerker bij het Gemeentearchief van Goes. Hij publiceerde in het verleden over diverse streekhistorische onderwerpen.

Karel-Jan Kerckhaert (1979) is archeologisch adviseur bij het Oosterschelderegio Archeologisch Samenwerkingsverband.

Noten

1. C. Dekker. Een Schamele landstede. Goes 2002. Frank de Klerk. Archiefonderzoek naar ruimtelijke ontwikkelingen rondom Slot Oostende. Goes 2011.
2. W. Verschoof van der Vaart. De Berg van Troje te Borssele, gemeente Borssele: Archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek (geofysisch). 2015.
3. J.H. Sinke, BWZ adviseurs en architecten. Bouwhistorische interpretatie bouwsporen Slot Oostende Goes. Middelburg 2017. Blz. 5, 6.
4. Johan Huyssen van Kattendijke-kroniek. Uitgegeven door Antheun Janse, mmv Ingrid Biesheuvel. Den Haag 2005. RGP kleine serie 102. Blz. 314.
5. Het gebruik van spaarbogen in zowel de muren van de kelder als de weermuur vormen aanleiding te denken dat deze geen verdedigbaar karakter hadden, tenzij ze volledig onder de grond hebben gelegen. Dit is zeer onwaarschijnlijk waardoor het verdedigbare karakter in twijfel kan worden getrokken. Ook de beperkte dikte van de muren van de kasteeltoren is moeilijk te rijmen met een verdedigbare toren.
6. Latere geschiedschrijvers hebben een onuitroeibare mythe over een speciale band tussen Goes en Jacoba van Beieren in het leven geroepen. Ook zou Jacoba aan het einde van haar leven in Slot Oostende hebben gewoond. De mythe wordt regelmatig, al honderden jaren lang en tot op dit moment, nieuw leven ingeblazen, en is feitelijk tot het immaterieel erfgoed van Goes gaan behoren.
7. GAG.RAZE. inv.nr. 1743, fol. 120r.
8. GAG. Weeskamer, inv.nr. 30w, 172v. Van de Spiegel meldt in zijn boek over de Satisfactie van Goes (1777) dat ook het Gasthuis van Goes helemaal bezet was met Spaanse soldaten.
9. GAG. Weeskamer, inv.nr. 30w, 160v.
10. GAG. Weeskamer, inv.nr. 30w, 192v.
11. GAG. Weeskamer, inv.nr. 30w, 164r.
12. RAZE.2042, blz. 77 en 78. Zie C. Dekker en J.G. Kruisheer, Het Victorinnenklooster Jeruzalem te Biezelinghe, 1246-begin 17^e eeuw. Odijk/Maarssen 1973. Beide auteurs menen dat de drie overgebleven nonnen in 1605 Slot Oostende verlieten, en elders in Goes een huis gingen huren. Dit op grond van een toelage voor 8 pond huur die vanaf 1605 aan overste Katarina Meskens werd uitgekeerd door de rentmeester der geestelijke goederen op Zuid-Beveland. In 1608 vond verhoging van de huur naar 10 pond plaats. Uit de boedelrekening van Van de Waarde uit 1595, één jaar na diens overlijden, blijkt dat de nonnen vermoedelijk al vanaf hun verhuizing naar het slot in ca. 1577 deze huur betaalden. Pas sinds 1605 werd deze huur gedeclareerd bij de rentmeester. De moederoverste verliet als enig overgebleven religieuze van Jeruzalem het slot en Goes in 1609, met medeneming van het kloosterarchief. Zij overleed in Antwerpen in 1612.
13. Afschrift van dit testament in GAG.RAZE.inv.nr. 2042, blz. 155.
14. GAG.RAZE.inv.nr. 1861. fol. 178r.
15. GAG.AGG. inv.nr. 257, volgnr. 212.
16. GAG.RAZE.inv.nr. 1756, fol. 34v.
17. A.J. Barth, L. van Driel, F.H. de Klerk. Kroniek van Claus. Katholiek Beveland van 1600-1738. Goes 1990. Blz. 4.
18. Kroniek van Claus, 55, 69.
19. GAG.Weeskamer, inv.nr. 2782.
20. Het grondplan van de vloer maakte duidelijk dat vloer meerdere malen is hersteld.
21. Zeeuwsche Volksalmanak 1838, blz. 126.